

УДК 378.016:75
 orcid.org/0000-0002-0399-4421

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ЖИВОПИСУ МАЙБУТНІМ УЧИТЕЛЯМ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Шокірова З.Р.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
 імені Григорія Сковороди

Стаття розкриває проблеми застосування різних методів та теорій навчання живопису в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Дослідження питань теорії та методики професійно-орієнтованих дисциплін має першочергове значення для художньо-педагогічних факультетів, де навчання не обмежується лише набуттям практичних навичок з рисунку і живопису, а спрямоване на глибоке засвоєння теоретичних знань і методів навчання. Викладання живопису має бути творчим процесом як для педагога, так і для студента, адже кожна робота пов'язана з естетичним сприйняттям природи, проявом емоційного ставлення до зображуваного предмету. Академічний живопис у ВНЗ, як навчальний предмет, повинен дати студентів конкретні глибокі знання та практичні навички, допомогти оволодіти законами передачі форми і колірних взаємозв'язків, навчити грамотно, художньо і образно бачити і передавати засобами живопису явища дійсності на площині.

Ключові слова: сприйняття, живопис, майбутній учитель, образотворче мистецтво, студент, методи навчання.

Постановка проблеми. Однією з головних проблем навчання живопису є формування у студентів здатності сприйняття колірної єдності і створення грамотного колористичного живописного зображення. Цілісне сприйняття є якістю гармонійно розвинutoї особистості, тому створення оптимальних умов для становлення такої особистості – найважливіша складова педагогічного процесу. У зв'язку з цим необхідним є постійний пошук нових форм і методів організації навчального процесу, впровадження в практику мистецької освіти ефективної методики розвитку цілісного сприйняття і формування професійних умінь побудови цілісного зображення в живописі.

Аналіз актуальних досліджень. Багато дослідників приділяють увагу різним проблемам підвищення рівня професійної підготовки у вищих навчальних закладах мистецького профілю. Значний внесок в розробку фундаментальних аспектів навчання образотворчому мистецтву внесли Г.В. Біда, М.М. Волков, Л.А. Івахнова, В.П. Зінченко, А.А. Іванов, Є.І. Ігнат'єв, А.І. Іконников, В.В. Корінців, К.А. Коровін, В.С. Кузін, В.К. Лебедко, С.П. Ломов, Л.Г. Медведєв, І.Є. Рєпіна, М.М. Ростовцев, В.А. Серов, Н.М. Сокольнікова, В.І. Суриков, П.П. Чистяков, Н.К. Шабанов, Є.В. Шорохов. Художники-педагоги, виходячи з власної творчої практики, досить переконливо відстоюють необхідність виховання цілісного сприйняття колірних поєднань і побудови грамотного колористичного зображення. Значний доробок, присвячений формуванню вчителя-художника як професіонала, залишив П.П. Чистяков, що виховав цілу плеяду чудових художників-колористів. Основним чинником, що визначає початкову стадію навчання, він вважав виховання в молодого художника здібності образно мислити на живописній площині, розуміти рух кольору за формою, володіти образним характером кольору. Цінний емпіричний і теоретичний матеріал з проблем навчання живопису залишили видатні вітчизняні художники: А.А. Дейнека, Б.І. Йогансон, А.В. Купрін, Р.Р. Фальк, К.Ф. Юон.

Мета статті – розкрити та обґрунтувати необхідність і ефективність включення в навчальний процес сучасних форм та методів вивчення теорії й композиційно-художніх закономірностей живопису, виявити особливості особистісно-орієнтованої методики навчання живопису, спрямованої на вирішення проблем підвищення якості колористичної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У світовій науці на сьогоднішній день освітнє значення мистецтва набуло соціокультурного змісту та стало одним із провідних чинників розвитку особистості. В.П. Іванова вважає, що мистецтво дає людині унікальну можливість пережити чужий досвід, зберігаючи власну автономність, і зумовлює таку універсальну самовизначеність кожної людини, яка досягається засобами та інструментами логічного пізнання. Естетичне виховання підростаючого покоління є найважливішим чинником формування цілісної, гармонійно розвинутої особистості [1, с. 74]. Займаючи в естетичному вихованні одне із головних місць, образотворче мистецтво не тільки розвиває художні нахили, а пробуджує і затверджує в людині високі ідейні і моральні якості. Тому важко переоцінити роль образотворчого мистецтва, як одного із засобів естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи. Удосконалення форм навчання образотворчому мистецтву можливо лише на основі підвищення рівня підготовки вчителя образотворчого мистецтва в області живопису і рисунку. Тому вважаємо, що дослідження питань теорії та методики викладання професійно-орієнтованих дисциплін має першочергове значення для художньо-педагогічних факультетів, які готують майбутніх учителів образотворчого мистецтва з високим рівнем теоретичних знань і практичних умінь й володіють сучасними методами навчання. Завдання сучасної школи вимагають, щоб вчителі образотворчого мистецтва були фахівцями висококваліфікованими, активними пропагандистами реалістичного мистецтва. Перед вищими педагогічними навчальними закладами стоять

завдання, спрямовані на вдосконалення форм і методів освітньо-виховної роботи зі студентами. Факультети з напрямку підготовки «Образотворче мистецтво» розробляють і періодично вдосконалюють освітньо професійні програми на ґрунті гармонійного поєднання педагогічних принципів з академічними дисциплінами. Однак, доводиться відзначити, що із трьох спеціальних предметів: рисунка, живопису і композиції – найбільше досліджена методика навчання рисунка. Розробка методів викладання живопису і композиції є однією з складних і менш вивчених проблем у системі художньо-педагогічної освіти.

У час розбудови вищої школи із усією очевидністю постала проблема використання новітніх технологій у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Наукові підходи до реформування освіти – створення навчально-виховних закладів нового типу, удосконалення технології підготовки вчителів образотворчого мистецтва мають забезпечувати ефективне формування фахової свідомості, розвиток фахового мислення особистості майбутнього педагога [5].

У час культурного і духовного відродження нашого суспільства пріоритетним виявляється використання принципів системного підходу до вивчення педагогічних процесів та явищ. Нова парадигма вищої освіти заснована на створенні теоретичної моделі, згідно із якою фундаментальною є пізнавальна діяльність на ґрунті гуманізації та диференціації освіти. Оновлена система загальної освіти потребує теоретичного і дидактичного обґрунтування цілей, змісту та форм організації фахової підготовки вчителів нової генерації, здатних авторитарну педагогіку замінити педагогікою співробітництва.

Таким чином, багаторічна практика в підготовці художника-педагога в галузі навчання живопису залишається маловивченою, її окремі ланки мало розглянуті з точки зору доцільності використання того чи іншого методу навчання. У науковій практиці неодноразово вивчалася історія російської художньої школи живопису (роботи І.А. Бродського, Н.М. Молевої, Е.М. Белюгіна, Н.А. Дмитрієвої), де при розгляді педагогічної діяльності художників велике значення відводилося організаційним питанням побудови художньої освіти в історичному аспекті. Разом з тим, теоретичне обґрунтування методів навчання професійної грамоти у живописі до цього часу не вивчалось, як не розглядалася воно і з позиції підготовки художника-педагога.

У цілому ряді виданих посібників і опублікованих статей для початківців художників наводяться певні методи отримання практичних навичок з живопису і даються обґрунтовані посилання на приклади практичних робіт майстрів [8]. Науково-теоретичні розробки методики навчання живопису найчастіше обмежуються описом послідовності виконання етюдів на прикладі кількох етапів, стадій (підготовлений малюнок, прописка основних форм, деталізація та узагальнення), висвітлюють технологічні особливості матеріалів. Відзначаючи вагомість розробки методів навчання названих компонентів, необхідно визнати, що розкриття закономірностей побудови живописного твору цим далеко не вичерпується. Досить поверхово розкриваються в дидактичній літературі питання

навчання основам пейзажного живопису, де автори в основному обмежуються лише загальними рекомендаціями щодо визначення пропорцій, не зважаючи на особливості сприйняття світла й кольору. Далеко не завжди в навчальній літературі і в педагогічній практиці під час вивчення прийомів роботи з природою знаходимо науково-теоретичне обґрунтування і наочне розкриття особливостей кольору в живописі. Велику роль автори відводять особистим смакам, власним поглядам на мистецтво і тим прийомам, на яких свого часу навчався сам викладач.

Причиною того, що питаннями методики навчання живопису приділено не достатньо уваги, вважаємо те, що лише невелика кількість майстрів намагається розглядати закономірності навчання мистецтву живопису, натомість, в основному автори взагалі не вважають можливим встановлювати в цій галузі навчання ті чи інші алгоритми, висловлюють сумніви про необхідність методичного обґрунтування процесу живопису.

Очевидно, що художники-педагоги розглядають методи навчання, пов'язуючи їх з питаннями сприйняття як самої природи, так і створюваного зображення. Саме науково-теоретичне розкриття закономірностей навчального процесу з образотворчого мистецтва є основним завданням педагогів-дослідників окресленої проблеми, які, використовуючи творчість художників, будуть застосовувати на практиці нові форми і методи викладання живопису.

Проведені дослідження окремих аспектів навчання, повинні в кінцевому результаті збагатити і сам зміст викладання живопису, спрямованого на реалізацію завдань підготовки вчителя образотворчого мистецтва [9].

Освітня програма з живопису для студентів вищих педагогічних закладів передбачає послідовне вивчення матеріалу, містить характер постановок і перелік практичних завдань, визначає кількість годин на їх виконання.

Потрібно визнати, що в порівнянні з рисунком у програмі з живопису викладач має більше можливостей для визначення практичних завдань. Якщо в навчальному рисунку програмою чітко передбачені практичні завдання, наприклад, для вивчення анатомії голови потрібно малювати голову живої моделі, то в живописі такої визначеності завдань значно менше [4]. Навіть у тому випадку, якщо педагог чітко притримується вимог програми, саме трактування теми містить безліч варіантів. Тому основні завдання вимагають пошуку таких форм і методів, які, забезпечуючи ефективність процесу навчання живопису, зробили в кінцевому результаті кожне завдання програми науково обґрунтованим, цілеспрямованим, цікавим і необхідним в досягненні тих чи інших елементів живопису. Створити таку теоретично обґрунтовану систему навчання не так просто, з огляду на те, що методи викладання живопису досить суперечливі і єдиної думки щодо їх визначення не існує.

У більшості ж випадків художники-педагоги застосовують методи, виходячи зі своїх уявлень і поглядів на завдання живопису. У своїх дослідженнях ми виходили з того, що академічний живопис у педагогічному університеті, як навчальний предмет, повинен дати студентові конкретні

глибокі знання та практичні навички, допомогти оволодіти законами передачі форми і колірних взаємозв'язків, навчити грамотно передавати засобами живопису явища дійсності на площині. Головна увага повинна звертатися на завдання початкового етапу навчання, на якій закладаються основи оволодіння реалістичним живописом. Знання про колірний стан предмета, що знаходиться в різному освітленні, дає можливість майбутньому вчителю-художнику працювати над картиною без натури, на основі повного і образного уявлення про неї. Якщо студент вихований на поверхнево-му сприйнятті предмета, то в живописі і в педагогічній практиці він неминуче буде однобічно його передавати. Живопис в цьому випадку, найчастіше нікому не вчить автора, так як швидкоплинне враження від предмета без аналізу особливостей його живописного стану ще нічого не означає для художника-початківця.

Тому послідовна і систематична навчальна практика з живопису є необхідною умовою накопичення основ образних уявлень про предмет та явища природи. Якщо перед студентом не ставляться певні завдання в постановці, а рекомендації педагога невпевнені, а іноді і суперечливі, то живопис набуває швидше студійний, тобто аматорський характер, що є для майбутнього вчителя абсолютно неприпустимим. У живописі роль певної системи та методики часто недооцінюється, коли вважається, що в основі повинен лежати особистий досвід викладача художника. Однак особистий досвід має часто дуже випадковий, іноді і занадто суб'єктивний характер і тому ніяк не може бути рекомендований як основний метод викладання образотворчого мистецтва. У той же час потрібно враховувати, що навчання живопису має бути творчою справою як для педагога, так і для студента, адже кожна робота пов'язана з творчим ставленням до натури, коли в процесі виконання завдання початківця художник проявляє своє емоційне ставлення до зображуваного предмета [6].

Творча ініціатива педагога повинна бути на рівні сучасної науки, відповідати загальним завданням системи навчання, теоретично і практично узагальнювати багатий досвід минулого, виправдовувати застосовані методи і прийоми, відповідати цілям і завданням сучасної мистецької освіти. У викладанні образотворчого мистецтва формальний підхід викликає у студентів недовіру, заняття набувають ремісничого характеру, далекого від завдань навчання справжньому мистецтву живопису. Викладання живопису має розвивати творчі здібності, процес навчання має вестися на основі певних принципів і закономірностей. Лише чіткі і ясні визначення якостей живопису можуть підвищити професійну підго-

товку майбутнього вчителя, дадуть йому можливість надалі впевнено почувати себе в обраній професії [7, с. 22].

Студент педагогічного вишу повинен відчувати послідовність накопичення знань і практичних навичок, продумане поєднання методів і прийомів навчання. Об'єднане в єдине ціле це все є не чим іншим, як системою навчання. Причому, методичні прийоми навчання складають систему в тому випадку, якщо вони перебувають у такому органічному взаємозв'язку, коли одне положення впливає з іншого, один методичний прийом доповнює інший. Немає потреби доводити, наскільки складним є створення такої системи в галузі живопису. У навчанні академічному рисунку ми можемо назвати, наприклад, систему П.П. Чистякова, систему Д.Н. Нардовського. В галузі живопису справжня система відсутня. Така ситуація пояснюється тим, що в живописі частіше, ніж у графіці, міняються напрямки, а розвиток кожного напрямку незмінно пов'язується з еволюцією методів навчання. Крім того, багато художників часто бачили в живописі, насамперед, емоційний початок, приділяючи основну увагу індивідуальному підходу до об'єкта навчання з метою розвитку його таланту. У своїх положеннях ми виходимо з того, що тільки пройшовши послідовне навчання на різних за своєю складністю і характерними особливостями об'єктах, за допомогою певних методів досягнувши закони живопису і оволодівши його засобами, фахівець виявиться по-справжньому підготовленим до художнього бачення дійсності, до творчості. Науково розроблена система викладання живопису призведе до того, що профіль підготовки художника-педагога буде мати свої яскраво виражені відмінні особливості.

Висновки. Оволодіння живописною майстерністю у взаємозв'язку з всебічним інтелектуальним розвитком, високою духовністю і громадянською позицією визначають якість підготовки майбутнього фахівця мистецького профілю. Тому спрямування діяльності викладача у навчанні студентів живопису забезпечує виховання професіонала художника-педагога та формування особистості-громадянина.

Багаторічний педагогічний досвід спостереження за виконанням колористичних завдань і аналіз живописних якостей навчальних робіт дозволили зробити висновок: науково обгрунтоване акцентування колірних і тонових завдань при навчанні живопису є не тільки найважливішим фактором формування колористичного бачення, а й допомагає майбутньому художнику-педагогу глибше вникати в закономірності сприйняття предметів, що знаходяться в різному світловому середовищі.

Список літератури:

1. Белкіна Е.В. Вчимося бачити прекрасне. – К.: 2000, Ратибор, 1996. – 74 с.
2. Блонский П.П. Избранные педагогические произведения / П.П. Блонский. – М.: Просвещение, 1961. – 56 с.
3. Кириченко М.А., Кириченко І.М. Основи образотворчої грамоти: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища школа, 2002. – 190 с.
4. Каган М.С. О прикладном искусстве / М.С. Каган. – Л.: Художник РСФСР, 1961. – 160 с.
5. Масол Л.М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л.М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 2-5.
6. Хомич Л.О. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя / Л.О. Хомич // Мистецтво та освіта. – 1998. – № 4. – С. 50-54.

7. Чурбаев Р.В. Формирование графической компетентности у будущих учителей технологии и предпринимательства: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Р.В. Чурбаев, Уфа, 2001. – 22 с.
8. Міщенко Г. Народна картина – сучасність і майбутнє / Г. Міщенко // Народне мистецтво. – 2008 – № 3-4. – С. 68-70.
9. Кириченко М.А., Кириченко І.М. Основи образотворчої граматики: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища школа, 2002. – 190 с.

Шокирова З.Р.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧЕСКІЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЖИВОПИСИ
БУДУЩИМ УЧИТЕЛЯМ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА**

Аннотация

Статья раскрывает проблемы применения различных методов и терий обучения живописи в системе профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства. Исследование вопросов теории и методики профессионально-ориентированных дисциплин имеет первостепенное значение для художественно-педагогических факультетов, где обучение не ограничивается только приобретением практических навыков по рисунку и живописи, а направлено на глубокое усвоение теоретических знаний и методов обучения. Преподавание живописи должно быть творческим процессом, как для педагога, так и для студента, ведь каждая работа связана с эстетическим восприятием природы, проявлением эмоционального отношения к изображаемому предмету. Академическая живопись в вузах, как учебный предмет, должна дать студенту конкретные глубокие знания и практические навыки, помочь овладеть законами передачи формы и цветовых взаимосвязей, научить грамотно, художественно и образно видеть и передавать средствами живописи явления действительности на плоскости.

Ключевые слова: восприятие, живопись, будущий учитель, изобразительное искусство, студент, методы обучения.

Shokirova Z.R.

Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF TEACHING OF PAINTING
THE FUTURE TEACHERS OF THE FINE ARTS**

Summary

The article reveals the problem of the use of different methods and criterion of learning art in the system of professional training of future teachers of the fine arts. Study on the theory and methodology of professional-oriented disciplines is essential to artistic-pedagogical faculties where teaching is not limited to the acquisition of practical skills in drawing and painting, and aims to master the theoretical knowledge and teaching methods. Teaching art to be creative process, both for the teacher and for the student, because every work is connected with the aesthetic perception of nature, a manifestation of emotional relationship to the depicted object. Academic painting in high schools, as a subject, is to give the student specific in-depth knowledge and practical skills to help master the form and transmission of the laws of color relationships, teach gramotnono, artistically and literally see and communicate by means of painting phenomena of reality on the plane.

Keywords: perception, painting, future teacher, art student, teaching methods.